

KAROLINA PUDEŁKO

Zalety i wady „darmowych” podręczników stosowanych w klasach I–III szkoły podstawowej*

Advantages and Disadvantages of „Free” Text Books Used in Grades I–III of Primary School

Studentka, Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Pedagogiczny, Polska

Streszczenie

Artykuł zawiera charakterystykę „darmowych” podręczników stosowanych w klasach I–III szkoły podstawowej. Opisuję w nim cechy i funkcje podręczników szkolnych oraz wyznaczniki jakości podręczników szkolnych.

Słowa kluczowe: podręcznik szkolny, edukacja wczesnoszkolna

Abstract

The article contains a description of „free” textbooks used in grades I–III of primary school. I describe the characteristics of features and functions of school textbooks and the characteristics of the determinants of the quality of school textbooks.

Keywords: school textbook, primary school education

Wstęp

W większości krajów europejskich obowiązkowe podręczniki szkolne są bezpłatne, a dostęp do nich zapewniony jest przez szkołę. W Polsce do 2014 r. wszystkie podręczniki kupowane były przez rodziców uczniów, jednak od 2015 r. wprowadzone zostały trzy systemy dla poszczególnych etapów edukacyjnych. Dla klas I–III szkoły podstawowej dostępny jest bezpłatny podręcznik, który jest przygotowany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. Książki składane są w bibliotekach szkolnych, które początkiem września przypominają księgarnie. Liczba podręczników przypadających na jedną szkołę często liczy nawet kilka tysięcy egzemplarzy.

---

*Artykuł powstał pod kierunkiem opiekuna Koła Naukowego „Edukacja bez granic”, dr. hab. prof. UR Wojciecha Walata.

Cechy i funkcje podręczników szkolnych

Podręcznik powinien rozwijać myślenie uczniów, zawierać w sobie zbiór teoretycznych wiadomości, prezentować treści w ustrukturyzowany sposób, wykorzystywać sposoby logicznego myślenia i demonstrować je osobom z niego uczącym się. Powinien stwarzać możliwości do samodzielnego poznania pewnych treści (Skrzypczak 1978, s. 65).

Podręczniki można podzielić ze względu na adresata (dla ucznia, studenta lub nauczyciela), etap i poziom kształcenia (szkoła podstawowa, gimnazjum, liceum, kształcenie zawodowe, akademickie, podyplomowe), przedmiot (język polski, biologia, historia, matematyka) oraz ze względu na sposób prezentowania treści (podręcznik tekstowy, ilustrowany, obudowany np. przez dodatkowe pomoce dydaktyczne, multimedialny, np. w sieci lub na CD-ROM-ie, hipertekstowy), zawartość i formę (podręcznik uniwersalny, zeszyt ćwiczeń, zbiór zadań, atlas szkolny, skrypt akademicki, podręcznik do samokształcenia). Można je też podzielić na właściwe i uzupełniające (lektury, słowniki, encyklopedie, roczniki statystyczne, zbiory tekstów) oraz konwencjonalne, programowane, kombinowane (<https://serwisy.gazetaprawna.pl/edukacja/artykuly/1005490,reforma-edukacji-co-czeka-uczniow-rodzicow-nauczycieli.html>).

Głównym celem podręcznika jest przekazywanie informacji z danej dziedziny wiedzy, porządkowanie i utrwalanie tych wiadomości, kształtowanie określonych umiejętności, postaw, nawyków, definiowanie problemów oraz ukazanie sposobu ich rozwiązywania (Gąsiorek, Krzyżyk, Synowiec, 2010, s. 7).

Dobry podręcznik powinien spełniać w procesie dydaktycznym określone funkcje: informacyjną, wychowawczą, motywacyjną, ćwiczeniową (praktyczną) oraz samokształceniową.

Funkcja informacyjna podręcznika szkolnego zawiera rzetelne, poprawne merytorycznie i zgodne z aktualnym stanem wiedzy informacje z reprezentowanej dziedziny. Źródłem informacji – poza gotowym opisem i wyjaśnieniem słownym – są również zawarte w podręczniku ilustracje (np. fotografie, rysunki, schematy) oraz symbole graficzne.

Funkcja motywacyjna związana jest z obowiązkiem wywoływania i rozwijania zainteresowań poznawczych i praktycznych uczniów z zakresu danej dyscypliny wiedzy. Ważne w tej funkcji jest, by w różnorodny sposób przedstawiać wiadomości w celu łatwiejszego ich zrozumienia i budzenia zainteresowań oraz stopniować trudność treści w sposób adekwatny do możliwości ucznia.

Funkcja ćwiczeniowa (praktyczna) wprowadza wymagania w zakresie rozwijania u uczniów pożądaných umiejętności i nawyków. Ważne jest, by dobierać takie treści oraz przykłady, które wiążą się z otaczającą ucznia rzeczywistością i dają podstawę do rozwijania umiejętności praktycznych. Kolejnym istotnym elementem tej funkcji jest położenie akcentu na elementy wspomagające samokształcenie oraz odpowiedni jakościowo i liczebnie dobór różnego rodzaju ćwiczeń, głównie o charakterze praktycznym.

Funkcja samokształceniowa dotyczy procesów samodzielnego przyswajania nowej wiedzy i wyrabiania sprawności umysłowych i praktycznych. Ważne w tej funkcji jest pobudzenie pozytywnej motywacji do uczenia się, wywoływanie zainteresowania ucznia zagadnieniem, co zachęca do dalszego poszukiwania wiadomości na dany temat, problemowe prezentowanie materiału z wieloma pytaniami inspirującymi do dalszych poszukiwań oraz pokazanie praktycznej przydatności materiału nauczania (Walat, 2013, s. 54–65).

Funkcja wychowawcza wspomaga rozwój ucznia poprzez budowanie podmiotowego systemu wartości. Funkcja ta obejmuje cały zespół zagadnień odnoszących się zarówno do charakteru treści, jak i ich ujęcia, a wpływających na rozwijanie określonych postaw uczniów w stosunku do otaczającej ich rzeczywistości społecznej i przyrodniczej.

Charakterystyka wyznaczników jakości podręczników szkolnych

Prawidłowe korzystanie z pomocy naukowej daje szansę na zastosowanie innowacyjnych narzędzi, które zapewnią również szeroko pojęty rozwój intelektualny. W tym przypadku wyznacznikiem jakościowym korzystania z darmowych podręczników są regulaminy, które obowiązują w szkołach. Placówki funkcjonują na zasadzie jasno wytyczonych zasad (Michalak-Witkowska).

Pedagodzy muszą dostarczyć właściwych wiadomości nie tylko uczniom, ale również rodzicom, którzy czuwają nad rzetelnym korzystaniem z podręczników. Jest to bardzo ważne, ponieważ coraz większa liczebność nie dba o książki, co sprawia, iż nie da się ich powtórnie wykorzystać. Przy korzystaniu z darmowych podręczników możliwe jest umieszczanie notatek jedynie przy użyciu ołówka, ponieważ po zakończeniu roku szkolnego można go zetrzeć. Narzucenie jasno wytyczonych zasad daje wiele możliwości nie tylko w zakresie racjonalnego korzystania z podręczników, ale też poszanowania dobra społecznego. Dzięki temu dzieci uczą się dzielenia z innymi oraz przestrzegania obowiązujących norm. Jakość darmowych podręczników nie jest jedynie uzależniona od umieszczenia w nich notatek, ale decydują o tym także pozostałe wskaźniki (<http://mamadu.pl/132423,ktore-podreczniki-na-rok-2017-2018-beda-darmowe-sprawdz-za-ktory-na-pewno-trzeba-zaplacic>).

Jednym z ważniejszych czynników jest obłożenie książek, co sprawia, iż nie są one niszczone, a korzystanie z nich jest o wiele prostsze. Właściwe użytkowanie podręczników przez uczniów sprawia, iż mogą one zostać wykorzystane wielokrotnie, co jest postrzegane jako jeden z ważniejszych czynników.

Poza typowymi przesłankami w zakresie wykorzystania książek szczególną uwagę należy również zwrócić na wskaźniki związane ze zwrotem podręczników. Wraz z zakończeniem edukacji konieczne jest przekazanie książki odpowiednim jednostkom oraz przedłożenie wszystkich zmian, które związane były

z właściwym wykorzystaniem pomocy naukowej. Jest to bardzo ważne, ponieważ świadczy nie tylko o jakości i stanie rzeczywistym książek, ale też o indywidualnym podejściu uczniów.

Zdaniem pedagogów darmowe podręczniki to idealne rozwiązanie, ponieważ ograniczone zostają wydatki na pomoce naukowe. Mimo iż uczniowie mogą korzystać z książek, to wiele dzieci nie jest przyzwyczajone do stosowania zasad. W tym przypadku bardzo często dochodzi do zniszczeń, co związane jest z odkupywaniem podręczników.

Darmowe podręczniki to rozwiązanie, które odciążyło znaczną część rodziców, a jednocześnie doprowadziło do uzyskiwania innych pomocy naukowych. Jediną wadą tej reformy jest fakt, iż podręczniki muszą być oddane w nienaruszonym stanie. Drugim aspektem jest założenie, iż dzieci muszą notować większość wiedzy teoretycznej, ponieważ za kilka lat nie będą miały możliwości skorzystania z książek (Skrzypczak, 1978, s. 45).

Propozycje metodologii badań podręczników szkolnych

Przedmiotem podjętych badań są darmowe podręczniki stosowane dla klas I–III szkoły podstawowej.

Za główny cel badań własnych uznano określenie zalet oraz wad darmowych podręczników stosowanych w klasach I–III szkoły podstawowej.

Celem teoretyczno-poznawczym badań będzie opisanie funkcjonowania darmowych podręczników w klasach I–III w szkole podstawowej oraz ukazanie zalet i wad tych podręczników.

Celem praktycznym badań będą modyfikacje i zmiany sposobu funkcjonowania darmowych podręczników stosowanych w klasach I–III.

Problem główny sformułowano w formie pytania: *Jakie zalety i wady wynikają ze stosowania darmowych podręczników?*

Aby uzyskać dokładną odpowiedź na postawione ogólne pytanie problemowe, określono następujące szczegółowe problemy badawcze:

1. Jakie są zalety stosowania „darmowych” podręczników w klasach I–III szkoły podstawowej według nauczycieli, rodziców i uczniów?

2. Jakie są wady stosowania „darmowych” podręczników w klasach I–III szkoły podstawowej według nauczycieli, rodziców i uczniów?

3. Jaka jest ogólna ocena „darmowych” podręczników Ministerstwa Edukacji Narodowej przez nauczycieli, rodziców i uczniów, czy są one lepsze niż te, które były wykorzystywane w poprzednich cyklach kształcenia?

Metodą badań pedagogicznych, która została zastosowana do zweryfikowania problemu badawczego, jest wywiad. Technika wykorzystaną w badaniach jest ankieta. Grupą badawczą byli nauczyciele, rodzice oraz uczniowie w klasach I–III.

Podsumowanie

Temat został podjęty przeze mnie, ponieważ chciałam zbadać opinie nauczycieli, rodziców oraz uczniów dotyczącą „darmowych” podręczników stosowanych w klasach I–III szkoły podstawowej.

„Darmowe” podręczniki rządowe weszły do szkół podstawowych z wielkim szumem, od razu dzieląc środowisko szkolne na dwa obozy: tych, którzy byli za pomysłem rządowym, i tych stanowczo mu przeciwnych. Zarówno rodzice, jak i nauczyciele uczniów z klas I obawiali się jakości, wyglądu oraz poziomu merytorycznego podręcznika zaproponowanego przez MEN. Zaniedbano rozwój umiejętności matematycznych i rachunkowych – przeciętny poziom ćwiczeń nie pozwalała na pracę z bardziej uzdolnionymi uczniami. Nie przemyślano również kwestii związanych z nauką czytania – kolejność wprowadzania nowych liter budzi wiele wątpliwości, a teksty służące przyswojeniu nowej wiedzy są źle dobrane. Od strony technicznej podręcznik został oceniony jako nietrwały. Niemal wszyscy nauczyciele pracujący z dziećmi na początku ich edukacji opowiadają się za przywróceniem możliwości wyboru podręcznika do edukacji wczesnoszkolnej. Zgodnie uważają, że ograniczenie możliwości wyboru podręcznika spowoduje wyraźny spadek jakości kształcenia.

Literatura

- Gąsiorek, K., Krzyżyk, D., Synowiec, H. (2010). *Funkcje i struktura oraz język podręczników do kształcenia zawodowego*. Warszawa: MEN.
- <http://mamadu.pl/132423,ktore-podreczniki-na-rok-2017-2018-beda-darmowe-sprawdz-za-ktory-na-pewno-trzeba-zaplacic> (10.01.2018).
- <https://serwisy.gazetaprawna.pl/edukacja/artykuly/1005490,reforma-edukacji-co-czeka-uczniow-rodzicow-nauczycieli.html>. (10.01.2018).
- Michalak-Witkowska, E., *Którzy uczniowie dostaną do szkoły podręczniki*. Pobrane z: Trójmiasto.pl. (1.10.2018).
- Skrzypczak, J. (1978). *Założenia modelowe audiowizualnego podręcznika chemii*. Poznań: Wyd. UAM.
- Walat, W. (2013). Podstawy teorii i praktyki podręcznika szkolnego. *Edukacja – Technika – Informatyka*, 4(1), 54–65.